

TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİNDE FAALİYETTE BULUNAN İŞLETMELER AÇISINDAN BU BÖLGELERE YÖNELİK SAĞLANAN DEVLET TEŞVİK VE DESTEKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR TEKNOKENT ÖRNEĞİ¹

EVALUATION OF GOVERNMENT INCENTIVES AND SUPPORT FOR THE
BUSINESSES OPERATING IN TECHNOLOGY DEVELOPMENT ZONES: A
TECHNOCENT EXAMPLE

Derya ONOCAK² - Ömer KÖSE³ - Sefa ONUT⁴

Öz

Bu çalışmanın amacı, teknoloji geliştirme bölgeleri (TGB)'ne yönelik uygulanan devlet teşvik ve desteklerinin bu bölgelerde faaliyet gösteren işletmeler açısından önemini ve işletmelerin bu bölgelerde faaliyette bulunma tercihleri üzerindeki etkisini tespit etmektir. Bu amaç kapsamında Cumhuriyet Teknokent'te faaliyette bulunan 57 firmadan 47'sine anket uygulanmıştır. "Tanımlayıcı bilgiler", "TGB'lerde faaliyet göstermeyi etkileyen unsurlar", "TGB'lere sağlanan teşvik ve desteklere yönelik görüşler" olmak üzere üç farklı kategorideki soruların yer aldığı anket formu ile araştırmanın amacı kapsamında; akademisyen olan-olmayan, kadın-erkek, TGB dışında da faaliyette bulunan-bulunmayan katılımcıların görüşleri karşılaştırılmış ve anlamlı farklar tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların çoğunun maliyetleri azaltıcı yönde etki eden en önemli destek unsurunun Katma Değer Vergisi (KDV) istisnası olduğu, teşvik politikalarının en önemli avantajının yeni yatırım düşüncelerini ortaya çıkarması olduğu, TGB'lerde şirket açmayı etkileyen en önemli unsurun sağlanan destekler ve teşvikler olduğu, teşvik ve desteklerin vergi yükünü azalttığı, yatırım yapmada kolaylık sağladığı ve sermaye ihtiyacını azalttığı yönünde görüşe sahip olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Devlet Teşviki, Devlet Desteği

Abstract

The aim of this study is to determine the importance of government incentives and supports for technology development zones (TDZ) for businesses operating in these regions and the effect of businesses on their preferences to operate in these regions. For this purpose, a questionnaire was applied to 47 of the 57 companies operating in Cumhuriyet Teknokent. Within the scope of the research, with the questionnaire form which includes questions in three different categories: "Descriptive information", "Elements affecting the operation in Technology Development Zones" and "Thoughts on incentives and supports provided to Technology Development Zones"; The opinions of the participants, whether they are academics or not, male or female, and those who operate outside the Technology Development Zones or not, were compared and significant differences were determined. In addition, the most important support factor that reduces the costs of most of the participants is Value Added Tax (VAT) exemption, the most important advantage of incentive policies is that they reveal new investment ideas, the most important factor affecting opening a company in Technology Development Zones is the support and incentives provided, incentives and supports reduce the tax burden. It has been determined that they facilitates investment and reduces the need for capital.

Keywords: Technology Development Zones, Government Incentive, Support of Government

¹ Bu çalışma, 15-17 Aralık 2021 tarihleri arasında gerçekleşen "Uluslararası Kapadokya Bilimsel Araştırmalar Kongresi"nde sunulan ve özet olarak yayınlanan bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş halidir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Şarkışla Aşık Veysel MYO, onocakd@cumhuriyet.edu.tr, Orcid: 0000-0002-5082-7482

³ Arş. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, omerkose@cumhuriyet.edu.tr, Orcid:0000-0003-4855-2659

⁴ Öğr. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Gürün MYO sonut@cumhuriyet.edu.tr, Orcid: 0000-0002-8196-0964

Makale Türü: Araştırma Makalesi – Geliş Tarihi: 28.01.2022 – Kabul Tarihi: 08.06.2022

DOI:10.17755/esosder.1064502

Atf için: *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022;21(83): 1046-1066

Etik Kurul İzni: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kurulu 02/04/2021 tarih ve 46 nolu kararı

1. GİRİŞ

Sanayi devrimi ile birlikte üretim sürecinde, 18. yy. ve 19. yy.'da insan gücünün yerini teknoloji almış, 20. yy.'da ise teknoloji ile birlikte bilimin kullanıldığı süreçler ekonomik kalkınma ve büyümede ülkeler için itici güç haline gelmiştir. Günümüzde teknoloji ile bilimin birleştiği araştırma geliştirme (ar-ge) kaynaklı ekonomik gelişmeden daha fazla pay almak isteyen ülkeler, ar-ge çalışmalarının yürütüldüğü merkezler kurmakta ve bu merkezlerde faaliyette bulunmak için işletmeleri çeşitli destek mekanizmaları ile teşvik etmektedirler. Bu merkezlerden biri de TGB'lerdir.

Devlet tarafından TGB'lerde faaliyette bulunan işletmelere gelir vergisi, kurumlar vergisi, gümrük vergisi, KDV istisnası gibi vergisel teşviklerin yanı sıra personel ücretleri ile sigorta primi işveren hissesi için sağlanan desteklerle bu bölgelerde faaliyette bulunma cazip hale getirilmektedir. Böylece bu bölgelerde daha fazla işletmenin yer alması sağlanarak üniversiteler, araştırma kurumları ve sanayi arasında işbirliğinin tesis edilmesi, ülke sanayinin ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulmasına hizmet edecek teknolojik bilginin üretilmesi, geliştirilen yeni ürün ve yöntemlerle kalitenin ve verimliliğin artırılması, maliyetlerin düşürülmesi, teknoloji transferinin artırılması ve transfer sürecinin kolaylaştırılması, nitelikli iş gücüne istihdam olanakları sunulması gibi hedeflere daha hızlı ulaşılmasına hizmet edilebilecektir (4691 sayılı Kanun, md.1).

Bu çalışmanın konusunu TGB'lere yönelik sağlanan teşvik ve desteklerin bu bölgelerde faaliyette bulunan işletmeler açısından değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışmada öncelikle TGB'ler ve ülkemizdeki durumları hakkında bilgi verilerek bu bölgelere yönelik uygulanan devlet teşvik ve destekleri açıklanmış, ardından Cumhuriyet Teknokent'te faaliyette bulunan firmalara uygulanan anket sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Çalışmada anket uygulanarak toplanan ham verilerin çözümlenmesinde betimsel istatistik yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Çözümlenen tanımlayıcı verilerin tablolar halinde ifade edilmesinde frekans ve yüzde değerleri dikkate alınmıştır. Devlet tarafından sağlanan teşvik ve desteklerin TGB'lerde faaliyette bulunma tercihi üzerindeki etki düzeyini göstermek için bir tablo oluşturulmuş ve tabloda frekans ve yüzde değerleri ile birlikte ortalama ve standart sapma değerlerine de yer verilmiştir. Ayrıca TGB'lere yönelik uygulanan devlet teşvik ve desteklerinin, bu bölgelerde faaliyette bulunmaya etkisi üzerine, akademisyen olan ve olmayan katılımcıların görüşleri arasındaki farklar ile TGB dışında faaliyette bulunan ve bulunmayan katılımcıların görüşleri arasındaki farkları test etmek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda teşvik ve desteklerin TGB'lerde faaliyette bulunmayı etkileyen en önemli unsur olduğu ve katılımcıların akademisyen olup olmama ve TGB dışında da faaliyette bulunup bulunmama durumlarına göre teşvik ve desteklerin, bu bölgelerde faaliyette bulunmaya etkisi üzerine görüşleri arasında anlamlı farklar tespit edilmiştir.

2. TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİ

Globalleşen dünyada rekabetin yoğunlaşmasıyla, işletmelerin hayatta kalabilmelerini sağlayacak bilimsel ve teknolojik faaliyetlerin önemi giderek artmaktadır. Ülkelerin bu rekabet ortamına uyum sağlayabilmeleri için teknolojik altyapılarının, üretime ve teknoloji transferine açık olması gerekmektedir. Günümüz koşullarında teknoloji ve iletişimin gelişmesiyle birlikte mesafelerin kısaldığı ve bunun sonucunda, rekabetin yerelle sınırlı kalmayıp uluslararası alanda da işletmeleri zorladığı görülmektedir (Gül & Çakır, 2014: 81). Uluslararası alanda rekabet avantajı sağlamak isteyen işletmeler, bu konuda kendilerine yardımcı olacak oluşumların içinde yer almak için çaba sarf etmektedir. Bu oluşumlardan biri de üniversite ile sanayi arasında köprü-oluşturulması, bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi, teknoloji yoğun bölgelerde orta ve ileri teknolojinin gelişmesi ve uluslararası platformlarda rekabet avantajı sağlanması amaçlarına hizmet eden TGB'lerdir (Kağızman, 2008: 8).

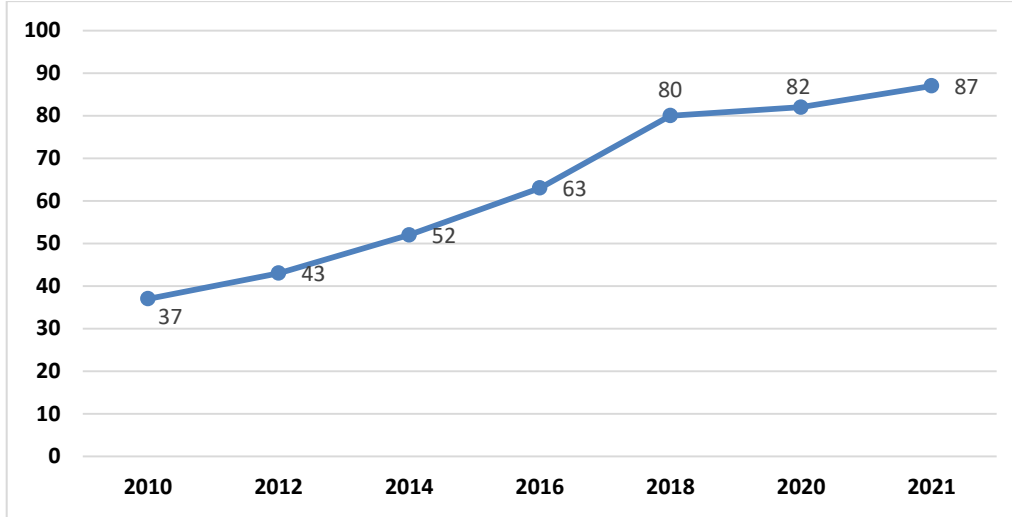
Uluslararası Bilim Parkları Birliği (IASP)'nin tanımına göre teknoloji geliştirme bölgesi “bir veya birden fazla üniversite veya araştırma merkezleri ile ilişkili, bilgi ve ileri teknolojiye dayalı firmaların kurulup gelişmesini teşvik etmek üzere tasarlanmış, bünyesindeki firmalara teknoloji transferi ve iş idaresi konularında destek sağlayacak bir yönetim fonksiyonuna sahip, teşvik ve mülkiyete dayalı bir teşebbüstür.” (www.iasp.ws/ourindustry/definitions) Diğer bir tanıma göre teknoloji geliştirme bölgesi “yüksek/ileri teknoloji kullanan ya da yeni teknolojilere yönelik firmaların, belirli bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü ya da ar-ge merkez veya enstitüsünün olanaklarından yararlanarak teknoloji veya yazılım ürettikleri/geliştirdikleri, teknolojik bir buluşu ticari bir ürün, yöntem veya hizmet haline dönüştürmek için faaliyet gösterdikleri ve bu yolla bölgenin kalkınmasına katkıda buldukları, aynı üniversite, yüksek teknoloji enstitüsü ya da AR-GE merkez veya enstitüsü alanı içinde veya yakınında; akademik, ekonomik ve sosyal yapının bütünleştiği siteyi veya bu özelliklere sahip teknoparkı ifade eder.” (4691 sayılı Kanun, md. 3/b)

TGB'ler, Fransa ve Japonya'da Teknoloji Kenti (Technopole, Technopolis), ABD'de Araştırma Parkı (Research Park), Almanya'da Kurucu Merkez (Gründerzentrum), İngiltere'de Bilim Parkı (Science Park) gibi kurulduğu bölgelere göre farklı isimlerle anılırken, bazı ülkelerde de Girişimci Merkezi (Enterprise Center), Yenilik (İnovasyon) Merkezi, Endüstriyel Park (Industrial Park), İş Merkezi (Business Center) gibi isimlerle anılmaktadır (Görkemli, 2011: 186). Ülkemizde ise TGB'leri ifade etmek için teknokent veya teknopark kavramları kullanılmaktadır.

Türkiye'de teknoloji politikalarından ilk olarak 1979-1983 dönemini içeren Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda söz edilmiştir. 1989 yılında Teknoloji Geliştirme Bölgeleri kurulması için hükümet tarafından Devlet Planlama Teşkilatı görevlendirilmiş ve 1980-2000 döneminde Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin kurulması için çalışmalara başlanmıştır (Yalçıntaş, 2014: 98).

Türkiye'de ilk olarak Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin biyoteknoloji, elektronik, uydu teknolojisi, uzay araştırmaları, yenilenebilir enerji kaynakları, demir ve kömür teknolojisi, deniz bilimleri, hayvan ve bitki geliştirme ve gıda teknolojisi alanlarında faaliyet göstermesi amaçlanmıştır. Türkiye ile Birleşmiş Milletler Kalkınma İçin Bilim ve Teknoloji Fonu (UNFSTD) arasında 16 Kasım 1990 tarihinde “Türkiye'de Teknoparklar Kurulması İçin Program” başlıklı proje imzalanarak İTÜ, ODTÜ, Ege Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi ve TÜBİTAK MAM olmak üzere beş Teknoloji Geliştirme Bölgesi kurulması öngörülmüştür. (Tepe & Zaim, 2016: 22).

2001 yılında çıkartılan ve 2002 yılında yürürlüğe giren 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu (TGBK) ile gerekli yasal çerçeve oluşturularak, ülkemizde TGB'lerin kurulmasının önü açılmıştır.

Şekil 1. Türkiye’de TGB Sayısı (www.odtuteknokent.com.tr)

Mayıs 2021 verilerine göre Şekil 1’de görüldüğü üzere ülkemizde bugüne kadar 87 Teknoloji Geliştirme Bölgesi kurulmuş olup bunların 73’ü şu anda faaliyette iken diğerleri alt yapı çalışmaları devam ettiğinden henüz faaliyete geçmemiştir. Faaliyette olan bölgelerde ar-ge çalışmalarını yürüten firmaların sayısı 6 bin 583’tür. Bu firmaların %45,3’ü yazılım, bilgisayar ve iletişim teknolojileri sektörlerinde, %6,97’si mühendislik alanlarında faaliyet göstermekte ayrıca medikal, enerji, kimya, gıda, savunma, otomotiv, tarım, hayvancılık gibi birçok sektörden firmalar bölgelerde ar-ge faaliyetleri kapsamında yer almaktadır. TGB’lerde yer alan firmalarda, 56 bin 796’sı ar-ge personeli olmak üzere toplam 69 bin 26 kişi istihdam edilmektedir. Bu bölgelerde yürütülen toplam ar-ge proje sayısı (tamamlanmış ve devam eden) Mayıs 2021 itibariyle 51 bin 747’dir. Faaliyete geçen TGB’lerde bulunan şirketlerin, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere, Japonya, İsrail, İngiltere ve Almanya gibi dünyanın en gelişmiş ülkelerine yapmış oldukları teknolojik ürün ihracatı 6,2 Milyar ABD dolarını ulaşmıştır. Yabancı sermaye açısından bakıldığında; TGB’lerde toplam 324 adet yabancı/yabancı ortaklı firma yer almaktadır (www.sanayi.gov.tr).

3. TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİNE YÖNELİK UYGULANAN DEVLET TEŞVİK VE DESTEKLERİ

Devlet teşviki ile devlet desteği sıklıkla karıştırılan ve birbirinin yerine kullanılan iki kavramdır. Bu kavramların her ikisi de devlet tarafından girişimcilere, bazı koşulların varlığı halinde sağlanan yardımlar olmakla birlikte teşviklerde daha çok bu yardımlar, işletmeler üzerindeki bir takım mali yüklerin hafifletilmesi için devletin elde edeceği gelirlere feragat etmesi yoluyla yapılırken, desteklerde daha çok finansal olarak işletmelere hibe vb. yollarla yapılmaktadır (Terzioğlu, 2017: 7).

Ülkemizde Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiye Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Kalkınma Ajansları, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı gibi kamu kurum ve kuruluşlarının, belirlemiş oldukları strateji ve politikalar çerçevesinde ve belirli koşullar altında girişimcilere sundukları projeler doğrultusunda mali destek olarak verilen yardımlar için destek kavramının kullanıldığı görülmektedir.

Teşvik ise “bir ekonomide ulaşılması istenen hedefler doğrultusunda, gelişmesi amaçlanan ekonomik faaliyetlere devlet eliyle sağlanan maddi, hukuki destekler ve kolaylıklar” olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle teşvik, “belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli

yöntemlerle verilen maddi ve/veya gayri maddi destek, yardım ve özendirilmelerdir” (Yılmaz & Yıldız, 2020: 501).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ile Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) raporlarında yer alan bilgiye göre teşvikler, devletlerin istedikleri alanlarda ve bölgelerde, kendi belirledikleri endüstrilerde, yatırımların artırılması veya risklerin azaltılması açısından kişi veya gruplara sağlamış oldukları avantaj veya tedbirlerdir (Akdoğan Gedik, 2019: 424). Bu tanımla teşviklerin sadece avantaj sağlayan unsurlar olmadığı, aynı zamanda karşılaşılabilecek ve yatırımcıları zor durumda bırakabilecek sorunlara karşı alınan önlemlerinde teşvik olarak anılabileceği görülmektedir.

Dilimizde teşvik olarak beyan edilse de bunun yerine “sübvansiyon”, “iktisadi gayeli mali yardım”, “üreticiye yapılan transfer harcamaları”, “devlet yardımları”, “primler”, “ucuz krediler”, “aynı yardımlar” ifadeleri de kullanılabilir (Tatar Candan & Yurdadoğ, 2017: 156).

Teşviklerin temelinde kaynakların etkin kullanılması, dolayısıyla kaynakların ülke ekonomisinin büyümesine katkı sağlayacak alanlara yönlendirilmesi hususu yatmaktadır. Uygulamadaki ekonomik sisteme göre değişmekle birlikte, teşviklerle devletin ulaşmayı hedeflediği temel amaç kamunun refah seviyesini yükseltmektir (Çiloğlu, 1997: 1). Teşviklerin amaçları içerisinde istihdamın artırılması, kalkınmanın yerel boyutlarla birlikte ülkenin tamamına yayılması, farklı ülke firmalarıyla rekabetin canlı tutulması ve çevre kirliliğinin azaltılması gibi konular yer almaktadır (Tüleykan, 2015: 234).

Teşvik politikalarının uygulanması, gelişmekte olan ülkelerde daha büyük bir önem arz etmekle birlikte bu politikalar gelişmiş ülkelere de uygulanmaktadır. Gelişmiş ülkelere uygulanan teşvik politikaları daha çok görece geri kalmış bölgeleri kaldırmak, teknolojik ilerlemeyi sürdürülebilir kılmak, stratejik öneme sahip faaliyetlerde verimliliği artırmak ve işsizliği azaltmak için uygulanmaktayken, gelişmekte olan ülkelerde sanayileşmek, uluslararası piyasalarda rekabet imkânı elde etmek, rasyonel kaynak dağılımı sağlamak, ekonomik kalkınmayı ve bölgesel kalkınmayı sağlamak için uygulanmaktadır. Yüksek enflasyon, işsizlik, artan borç yükü, yüksek faiz vb. gibi ekonomik sorunlar yaşamaları sebebiyle gelişmekte olan ülkeler için teşvikler, gelişmiş ülkelere göre daha çok önem arz etmektedir (Duran, 1998: 12-14).

Türkiye’de 2012 yılında çıkarılan “3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” ile katma değeri yüksek, uluslararası rekabet gücünü artıracak ar-ge içerikli yatırımların özendirilmesi amaçlanmıştır. Ardından 2016 yılında çıkarılan “9495 sayılı Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesine İlişkin Karar” ile devlet yardımı sonucu elde edilmesi amaçlanan çıktılarının kapsamı biraz daha teknoloji odaklı bir noktaya evrilmiştir. Bu düzenleme ile Türkiye’nin ihtiyacı olan teknolojik alt yapının güçlendirilmesi, katma değeri yüksek olan ürünlere ağırlık verilerek ülkemizde eksikliği hissedilen konularda mal ve hizmetlerin üretilmesi, rekabetin güçlendirilmesi ve ithalata olan bağımlılığın azaltılması amaç edinilmiştir (Hazman & Karamıklı, 2020: 35).

Ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden biri hiç kuşkusuz teknolojik ilerlemedir. Bu kapsamda yenilik odaklı ürün ve süreçlerin oluşmasını ve bu yeniliklerin yayılmasını teşvik etmek birçok ülkenin ekonomi politikalarındaki temel hedeflerinden birisi haline gelmiştir. Bu nedenle son zamanlarda devlet tarafından ar-ge faaliyetlerine yönelik olarak işletmelere önemli ölçüde kamu finansmanı olanağı sunulmaktadır (Busom, 2000: 111).

Ar-ge’ye daha fazla kaynak ve ivme kazandırmak adına tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu çıkarılmış ve TGB’lerin kurulmasında ön ayak olunmuştur (Keleş & Tunca, 2010: 20)

TGB'lerin kurulması ile birlikte üniversitelerdeki teorik bilgi birikimi ile sanayideki uygulamaya dönük bilgi birikiminin bir araya getirilmesi ve böylece sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için gereken katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi hedeflenmektedir.

Sürdürülebilir ekonomik büyümenin olmazsa olmazı ar-ge faaliyetlerinin, etkinliğinin artırılması için sürece dair politika araçları geliştirilirken kamu ve özel sektörün birlikte hareket etmesinin önemini kavrayan birçok ülke, yenilik sürecinde firmalara destek olmaktadır (Akçomak & Kalaycı, 2016: 2). Ar-ge ve inovasyonda yetkinlik kazanma amacıyla kurulan TGB'lerin, bu amacı karşılayabilmeleri için mevzuatımızda bu bölgelere yönelik çeşitli teşvik araçları kullanılmaktadır (Demirli, 2014: 97).

Ülkemizde TGB'ler açısından bu destek ve teşviklerin dayanağı olan yasal düzenlemeleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- ✓ 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu
- ✓ 5746 sayılı AR-GE Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun
- ✓ 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu
- ✓ 193 Gelir Vergisi Kanunu
- ✓ 7263 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
- ✓ 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu

Yukarıda sıralanan kanunlarda, TGB'lere yönelik olarak düzenlenen destek ve teşvikler aşağıdaki başlıklar altında kısaca açıklanmıştır.

Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisnası:

TGB'lerde faaliyette bulunan firmaların bu bölgelerde gerçekleştirdikleri yazılım, tasarım ve ar-ge faaliyetleri sonucu elde ettikleri kazançlar 31.12.2028 tarihine kadar geçerli olmak üzere gelir vergisi ve kurumlar vergisinden müstesnadır (4691 sayılı Kanun, geçici md.2).

Kazanç sipariş üzerine yapılan iş neticesinde elde edildiyse kazancın tamamına istisna uygulanırken, patent veya patente eşdeğer bir belgeye konu olan gayri maddi hak satımı, devri veya kiralanması neticesinde elde edildiyse kazancın tamamı yerine 11.9.2017 tarih ve 2017/10821 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen şartlara göre hesaplanan oranda istisna uygulanır.

Bakanlar Kurulu Kararı'na göre kazançların istisnadan yararlanacak kısmı nitelikli harcama tutarının toplam harcama tutarına oranlanması ile hesaplanır. Bu hesaplamada nitelikli harcama tutarı toplam harcama tutarını aşmamak kaydıyla yüzde otuz artırılabilir.

Bakanlar Kurulu Kararı ile düzenlenen istisna kazanç uygulaması, kararın Resmi Gazete'de yayımlandığı 19.10.2017 tarihinden sonra bölgede başlatılacak projelerden elde edilen kazançlar ile bu tarihten önce başlatılmış projelerden 30.6.2021 tarihinden sonra elde edilen kazançlar için geçerlidir (Açar, 2021: 234).

Personel Ücret Desteği:

3 Şubat 2021 tarihinde yürürlüğe giren 7263 sayılı "Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile destek alacak firmada istihdam edilen personel sayısının yüzde onunu geçmemek üzere, yönetmelikle belirlenecek desteklenecek program alanlarında en az lisans derecesine sahip olan ar-ge personelinin aylık ücretinin, asgari ücretin brüt tutarı kadarlık kısmının iki yıl boyunca Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından karşılanacağı hükme bağlanmıştır.

Ayrıca aynı kanunda firmaların, istihdam ettikleri doktora öğrencisi ar-ge personeli ile 4691 sayılı Kanun kapsamında istihdam ettikleri stajyerler için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bütçesine konulacak ödenekle sınırlı olmak üzere destekleneceği belirtilmiştir.

KDV İstisnası:

TGB’lerde faaliyette bulunan firmaların “*kazançlarının gelir veya kurumlar vergisinden istisna bulunduğu süre içinde münhasıran bu bölgelerde ürettikleri ve sistem yönetimi, veri yönetimi, iş uygulamaları, sektörel, internet, oyun, mobil ve askeri komuta kontrol uygulama yazılımı şeklindeki teslim ve hizmetler katma değer vergisinden müstesnadır.*” (3065 sayılı Kanunun, geçici md.20)

Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği :

5746 sayılı “Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun” ile TGB’ler için sağlanan önemli bir destek unsuru da yasada yer alan; “4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununun geçici 2. maddesi uyarınca ücreti gelir vergisinden istisna olan personelin; bu çalışmaları karşılığında elde ettikleri ücretleri üzerinden hesaplanan sigorta primi işveren hissesinin yarısı, Hazine ve Maliye Bakanlığı bütçesine konulacak ödenekten karşılanır” düzenlemesi ile sağlanan sigorta prim desteğidir (Çaltekin, 2018: 61).

Gümrük Vergisi İstisnası:

“4691 sayılı Kanun kapsamında yürütülen yazılım, ar-ge, yenilik ve tasarım projeleri ile ilgili araştırmalarda kullanılmak üzere ithal edilen eşya, gümrük vergisi ve her türlü fondan müstesnadır.” (4691 sayılı Kanun md.10)

Damga Vergisi İstisnası:

TGB firmalarına yönelik gelir vergisi stopaj teşviki kapsamındaki ücretlere dair düzenlenen kâğıtlar ile gümrük vergisi istisnası kapsamında düzenlenen kâğıtlar damga vergisinden istisnadır (4691 sayılı Kanun md.10 ve geçici md.2).

Ar-Ge, Yenilik ve Tasarım Faaliyetlerinde Kullanılmak Üzere Yeni Makina ve Teçhizat Teslimlerinde KDV İstisnası:

TGB’lerde ar-ge, yenilik ve tasarım faaliyetlerinde bulunanlara, sadece bu faaliyetlerinde kullanılmak üzere yapılan yeni makina ve teçhizat teslimleri KDV’den istisnadır. İstisnadan faydalanılabilmesi için teslim konu makine ve teçhizatın daha önce kullanılmamış olması gerekmektedir. Diğer taraftan, makina ve teçhizatın parça, aksam ve aksesuarları ile teferruatları istisna kapsamında değerlendirilmez (Çaltekin, 2018: 69).

Ar-Ge, Tasarım ve Destek Personelinin Ücretlerinde Vergi İstisnası:

TGB’lerde çalışan ar-ge, tasarım ve destek personelinin bu görevleri ile ilgili ücretleri üzerinden asgari geçim indirimi uygulandıktan sonra hesaplanan gelir vergisi 31.12.2028 tarihine kadar, muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden indirilmek suretiyle terkin edilir (4691 sayılı Kanun, geçici md.2).

“Gelir vergisi stopajı ve sigorta primi işveren hissesine ilişkin teşviklerden yararlanacak olan destek personeli sayısı, ar-ge ve tasarım personeli sayısının yüzde onunu aşamaz. Toplam personel sayısı on beşe kadar olan bölge firmaları için bu oran yüzde yirmi olarak uygulanır.” (4691 sayılı Kanun, geçici md.2).

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın metodolojisi aşağıdaki başlıklar altında açıklanmıştır.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Bu araştırmanın amacı, TGB'lere yönelik uygulanan devlet teşvik ve desteklerinin bu bölgelerde faaliyet gösteren işletmeler açısından önemini ve işletmelerin bu bölgelerde faaliyette bulunma tercihleri üzerindeki etkisini tespit etmektir. Bu amaç kapsamında araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H1: Devlet tarafından sağlanan teşvik ve destekler, katılımcıların TGB'lerde faaliyette bulunma tercihlerini etkileyen önemli unsurlardır.

H2: TGB'lere yönelik uygulanan devlet teşvik ve desteklerinin, bu bölgelerde faaliyette bulunmaya etkisi üzerine, akademisyen olan ve olmayan katılımcıların görüşleri arasında anlamlı farklar vardır.

H3: TGB'lere yönelik uygulanan devlet teşvik ve desteklerinin, bu bölgelerde faaliyette bulunmaya etkisi üzerine, TGB dışında faaliyette bulunan ve bulunmayan katılımcıların görüşleri arasında anlamlı farklar vardır.

4.2. Araştırmanın Modeli, Evreni ve Örnekleme

Bu çalışmada nicel veri toplama tekniklerinden anket tekniği kullanılmıştır. 35 sorunun yer aldığı anket formunda, katılımcıları tanımlayan bilgilere dair sorular ile TGB'lerde faaliyet göstermeyi etkileyen unsurları ve katılımcıların TGB'lere sağlanan teşvik ve desteklere yönelik görüşlerini belirlemeyi hedefleyen sorular bulunmaktadır. Bu sorular oluşturulurken sınıflandırma ve likert ölçekleri kullanılmıştır. Ayrıca anket formu oluşturulurken literatür taraması yapılarak konuyla ilgili daha önceden yapılmış çalışmalardan yararlanılmış ve TGB'lerde faaliyette bulunan iki şirket yöneticisi ile görüşülerek anket formundaki ifadelerin, araştırmanın amacıyla uyumlu olup olmadığına dair görüşleri alınmıştır.

Bu araştırmanın evrenini, Cumhuriyet Teknokent'te faaliyette bulunan 57 firma oluşturmaktadır. Bu evrenden örneklem seçilirken, ana kütledeki her bir birimin örnekleme seçilme olasılığının eşit ve bağımsız olduğu, basit olasılıklı örneklem yöntemi (Karagöz, 2016: 289) kullanılmış ve 47 şirkete anket uygulanmıştır. Örneklem büyüklüğü aşağıdaki formüle göre hesaplanmıştır (Karagöz, 2014: 151).

$$n = \frac{N \cdot p' \cdot q' \cdot t_{\sigma/2}^2}{d^2 \cdot (N - 1) + p' \cdot q' \cdot t_{\sigma/2}^2}$$

N: Ana kütle büyüklüğü

n: Örneklem büyüklüğü

p: Ana kütledeki incelenen olayın gözlenme oranı (İncelenen olayın örnekleme gözlenme oranı ise *p'* biçiminde gösterilir. Bu oran bilinmediği durumda 0,50 olarak kabul edilir.)

q = 1 – *p*: Ana kütledeki incelenen olayın gözlenmeme oranı (İncelenen olayın örnekleme gözlenmeme oranı ise *q'* = 1 – *p'* biçiminde gösterilir.)

*t*_{σ/2}²: Belirli bir anlamlılık düzeyinde, T tablosuna göre bulunan teorik değer (Bu çalışmada α=0,10 için 1,645 değeri kullanılmıştır.)

d: Tahmin edilecek olan ana kütle oranı ile aynı ana kütlede alınan örneklem oranı arasındaki sapma miktarı (*p' – p*)

Bu durumda örneklem sayısı,

$$n = \frac{0,50.0,50.57. 1,645^2}{0,05^2.(57 - 1) + 0,50.0,50.1,645^2} = 47$$

olarak hesaplanmıştır.

4.3. Araştırmada Kullanılan İstatistiksel Teknikler

Anket verileri SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 22 istatistiksel paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Örnekleme ait ham verilerin çözümlenmesinde betimsel istatistik yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Çözümlenen tanımlayıcı verilerin tablolar halinde ifade edilmesinde frekans ve yüzde değerleri dikkate alınmıştır. Oluşturulan 1. hipotezi test etmek için tabloda, verilerin frekans ve yüzde değerleri ile birlikte ortalama ve standart sapma değerlerine de yer verilmiştir. Oluşturulan 2. ve 3. hipotezleri test etmek için ise Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Bu test; ilişkisiz iki grubun, ilgilenilen değişken açısından ana kütlede benzer dağılıma sahip olup olmadığının, diğer bir ifade ile anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin tespitinde kullanılır (Büyüköztürk, 2010: 155). Bağımsız örnekler için uygulanan t-testinin parametrik olmayan alternatiflerinden biri olan Mann Whitney U testi ile t testinde olduğu gibi iki grubun ortalamalarının karşılaştırılması yerine, medyanları karşılaştırılır (Kalaycı, 2009: 99).

4.4. Bulgular

Araştırma kapsamında yer alan katılımcıların demografik özellikler Tablo 1’de özetlenmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	n	%	Hukuki Yapı	n	%
Kadın	8	17,0	Şahıs İşletmesi	7	14,89
Erkek	39	83,0	Limited Şirket	29	61,7
Yaş	n	%	Anonim Şirket	11	23,4
25-39 yaş	24	51,1			
40-54 yaş	22	46,8	Faaliyet Alanı	n	%
55 yaş ve üzeri	1	2,1	Yazılım	34	72,3
Eğitim	n	%	Elektronik	2	4,3
Lise	4	8,5	Medikal	7	14,9
Ön Lisans	1	2,1	Savunma	1	2,1
Lisans	19	40,4	Tarım/Hayvancılık	2	4,3
Yüksek Lisans	12	25,5	Akredite Lab./Savun.	1	2,1

Doktora	11	23,4	Akademisyen Olma	n	%
İşletmedeki Konum	n	%	Evet	13	27,7
İşletme Sahibi	31	66,0	Hayır	34	72,3
İşletme Yön. (Müdür)	7	14,9	Teknokent Dışı Faaliyet	n	%
Çalışan	3	6,4	Evet	34	72,3
Araştırma Elemanı	3	6,4	Hayır	13	27,7
Ar-Ge Proses Müd.	1	2,1	Çalışan Sayısı	n	%
Muh.Bir. Müdürü	1	2,1	10'dan az	36	76,6
Mali Müşavir	1	2,1	11-25 arası	11	23,4

Tablo 1'e göre;

- ✓ Katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde; %83'ünün erkek, %17'sinin kadın olduğu belirlenmiştir.
- ✓ Katılımcıların %51,1'i 25-39 yaş aralığında, %46,8'i 40-54 yaş aralığında ve %2,1'i ise 55 yaş ve üzeridir.
- ✓ Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde; %40,4'ü lisans, %25,5'i yüksek lisans, %23,4'ü doktora %8,5'i lise, %2,1'inin ise ön lisans mezunu olduğu belirlenmiştir.
- ✓ Katılımcıların %27,7'si akademisyendir.

Tablo 2. Kurumlar Tarafından Sağlanan Teşvik ve Destekler

Teşviklerden Yararlanma Durumu	n	%
Yararlanıyor	38	80,9
Yararlanmıyor	9	19,1
Teşvik/Destek Sağlayan Kurumlar	n	%
TÜBİTAK	10	21,3
KOSGEB	27	57,4
Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	14	29,8
Hazine ve Maliye Bakanlığı	3	6,4
Kalkınma Ajansı	2	4,3
AB Fonu	1	2,1

Tablo 2'ye göre;

- ✓ Teknokente faaliyet gösteren şirketlerin %80,9'u bir kurum tarafından sağlanan teşvik ve destekten yararlanırken, %19,1'i herhangi bir destek ve teşvikten yararlanmamıştır.

TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİNDE FAALİYETTE BULUNAN İŞLETMELER AÇISINDAN BU BÖLGELERE YÖNELİK SAĞLANAN DEVLET TEŞVİK VE DESTEKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ:
BİR TEKNOKENT ÖRNEĞİ

- ✓ Şirketler en fazla KOSGEB tarafından sağlanan teşviklerden yararlanmaktadır. Şirketlerin yarısından fazlası (%57,4) KOSGEB tarafından sağlanan teşvik ve desteklerden yararlanmıştır.
- ✓ KOSGEB'i sırası ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (%29,8), TÜBİTAK (%21,3), Hazine ve Maliye Bakanlığı (%6,4), Kalkınma Ajansı (%4,3) ve AB Fonu (%2,1) takip etmektedir.

Tablo 3. Yararlanılan Teşvik/Destek Unsurları

Yararlanılan Teşvik/Destek Unsurları	n	%
Ar-Ge İnd.	18	38,7
Tasarım İnd.	2	4,3
SGK İşveren Desteği	25	53,2
Gelir Vergisi İst.	24	51,1
Damga Verg. İst	16	34,0
Gümrük Verg. İst.	1	2,1
Kurumlar Verg. İst.	16	34,0
KDV İst.	29	61,7
Personel Ücret Desteği	4	8,5

1056

Tablo 3'e göre;

- ✓ Katılımcıların %61,7'si KDV istisnasından, %53,2'si SGK işveren desteğinden yararlanmaktadır.
- ✓ SGK işveren desteğini %51,1 ile gelir vergisi istisnası takip etmektedir. Devamında %38,7 ile ar-ge indirimi, %34 ile damga vergisi ve kurumlar vergisi istisnaları, %8,5 ile personel ücret desteği, %4,3 ile tasarım indirimleri ve son olarak %2,1 ile gümrük vergisi istisnası yer almaktadır.

Tablo 4. Maliyetleri Azaltıcı Yönde Etki Eden Teşvik/Destek Unsurları

Yararlanılan Teşvik/Destek Unsurları	n	%
Ar-Ge İnd.	4	8,5
SGK İşveren Desteği	10	21,3
Gelir Vergisi İst.	10	21,3
Kurumlar Verg. İst.	7	14,9
KDV İst.	13	27,7
Etkisi yok	3	6,4

Tablo 4'e göre;

- ✓ "Sizce maliyetleri azaltıcı yönde etki eden en önemli teşvik/destek unsuru hangisidir?" sorusuna katılımcıların %27,7'si KDV İstisnası cevabını vermiştir.
- ✓ Katılımcıların %21,3'ü SGK işveren desteği ve gelir vergisi istisnasının maliyeti azaltıcı etkisi olduğunu düşünmektedir.
- ✓ Aynı şekilde katılımcıların %14,9'u kurumlar vergisi istisnasının, %8,5'i ar-ge indiriminin maliyeti azaltıcı etkisi olduğunu düşünmektedir. Şirketlerin %6,4'ü ise destek unsurlarının maliyeti azaltıcı etkisi olmadığını düşünmektedir.

Tablo 5. Teşvik Politikalarının En Önemli Avantajı

Teşvik Politikalarının Avantajları	n	%
İşçilik ve diğer maliyetleri azaltmıştır.	18	38,3
Rekabet gücünü olumlu yönde etkilemiştir.	9	19,1
Pazar payını artırmıştır.	1	2,1
Yeni yatırım düşüncelerini ortaya çıkarmıştır	19	40,4

Tablo 5'e göre;

- ✓ "Sizce teşvik politikalarının en önemli avantajı nedir?" sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde; katılımcıların %40,4'ü teşvik politikalarının yeni yatırım düşüncelerini ortaya çıkardığını belirtmiştir.
- ✓ Katılımcıların %38,3'ü teşvik politikalarının işçilik ve diğer maliyetleri azaltıcı etkisi olduğunu düşünmektedir.
- ✓ %19,1 oranında teşvik politikalarının rekabet gücünü olumlu yönde etkilediği ifade edilmiştir.
- ✓ Şirketlerin %2,1'i ise teşvik politikalarının pazar payını artırıcı bir etkisi olduğunu belirtmiştir.

Tablo 6. TGB'lerde Şirket Açmayı Etkileyen Unsurlar

		Kesinlikle Etkili Değil	Etkili Değil	Ne Etkili Ne de Etkisiz	Etkili	Kesinlikle Etkili	Ortalama	Standart Sapma
İfadeler								
Fiziki altyapının uygunluğu	n	1	8	7	25	6	3,57	,994
	%	2,1	17,0	14,9	53,2	12,8		
Risk sermayesinden yararlanma durumu	n	3	13	15	14	2	2,97	1,010
	%	6,4	27,7	31,9	29,8	4,3		
Müşteri potansiyelinin varlığı	n	1	15	15	14	2	3,02	,943
	%	2,1	31,9	31,9	29,8	4,3		
Üniversite ile ticari ilişkiler kurma düşüncesi	n	3	10	13	9	12	3,36	1,258

TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİNDE FAALİYETTE BULUNAN İŞLETMELER AÇISINDAN BU BÖLGELERE YÖNELİK SAĞLANAN DEVLET TEŞVİK VE DESTEKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR TEKNOKENT ÖRNEĞİ

	%	6,4	21,3	27,7	19,1	25,5		
Sağlanan teşvik ve desteklerin yeterliliği	n	-	1	-	20	26	4,51	,621
	%	-	2,1	-	42,6	55,3		
Prestij sağlama düşüncesi	n	1	3	10	15	18	3,97	1,031
	%	2,1	6,4	21,3	31,9	38,3		

Tablo 6'ya göre;

- ✓ Sonuçlar değerlendirildiğinde, “etkili” şeklindeki değerlendirmeyi içeren “4” skorunun üzerinde değere sahip ifadenin “Sağlanan teşvik ve desteklerin yeterliliği” şeklinde olduğu görülmektedir. Bu durum TGB’lerde şirket açmayı etkileyen en önemli unsurun sağlanan destek ve teşvikler olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde şirketler prestij sağlama, fiziki altyapının uygunluğu ve üniversite ile ticari ilişkiler kurma düşüncesiyle bu bölgelerde şirket kurmayı tercih etmektedir.

Tablo 7. Akademisyen Olup Olmama Durumuna Göre Katılımcılara Ait Bilgiler

	Akademisyen Olan		Akademisyen Olmayan			Akademisyen Olan		Akademisyen Olmayan	
	n	%	n	%		n	%	n	%
TGB Dışında Faaliyette Bulunma Durumu					Yararlandığı Teşvik/Destek Unsuru				
Bulunuyor	7	0,54	28	0,82	Ar-Ge İndirimi	4	0,31	14	0,41
Bulunmuyor	6	0,46	6	0,18	KDV İstisnası	4	0,31	25	0,74
Teşvikten Yararlanma Durumu					Gelir Vergisi İstisnası				
Yararlanıyor	9	0,69	29	0,85	Damga Vergisi İstisnası	4	0,31	12	0,35
Yararlanmıyor	4	0,31	5	0,15	Kurumlar Vergisi İstisnası	2	0,15	14	0,41
Çalışan Sayısı					SGK İşveren Hissesi Desteği				
10'dan az	12	0,92	24	0,71	Gümrük Vergisi İstisnası	0	0	1	0,03
11-25 arası	1	0,08	10	0,29	Tasarım İndirimi	0	0	2	0,06

Tablo 7'ye göre;

- ✓ Akademisyen olan katılımcıların %54'ü TGB dışında da faaliyette bulunurken, % 46'sı TGB dışında faaliyette bulunmamaktadır.
- ✓ Akademisyen olan katılımcıların % 69'u devlet tarafından sağlanan teşvik ve desteklerden faydalanırken, akademisyen olmayan katılımcıların % 85'i teşvik ve desteklerden faydalanmaktadır.
- ✓ Akademisyen olan katılımcıların % 92'sinin çalışan sayısı 10 kişinin altındayken, akademisyen olmayan katılımcıların % 71'inin çalışan sayısı 10 kişinin altındadır. Akademisyen olmayan katılımcıların devlet teşvik ve desteklerinden faydalanma oranı, her teşvik ve destek unsuru için akademisyen katılımcılardan daha yüksektir.

Tablo 8. TGB Dışında Faaliyette Bulunup Bulunmama Durumuna Göre Katılımcılara Ait Bilgiler

	TGB Dışında Faaliyette Bulunuyor		TGB Dışında Faaliyette Bulunmuyor			TGB Dışında Faaliyette Bulunuyor		TGB Dışında Faaliyette Bulunmuyor	
	n	%	n	%		n	%	n	%
Akademisyen Olma Durumu	n	%	n	%	Yararlandığı Teşvik/Destek unsuru	n	%	n	%
Akademisyen	7	0,54	6	0,46	Ar-Ge İndirimi	11	0,32	7	0,54
Akademisyen Değil	28	0,82	6	0,18	KDV İstisnası	21	0,62	8	0,62
Teşvikten Yararlanma Durumu	n	%	n	%	Gelir Vergisi İstisnası	16	0,47	8	0,62
Yararlanıyor	26	0,76	12	0,92	Damga Vergisi İstisnası	10	0,29	6	0,46
Yararlanmıyor	8	0,24	1	0,08	Kurumlar Vergisi İstisnası	13	0,38	3	0,23
Çalışan Sayısı	n	%	n	%	SGK İşveren Hissesi Desteği	16	0,47	9	0,69
10'dan az	18	0,53	10	0,77	Gümrük Vergisi İstisnası	1	0,03	0	0
11-25 arası	16	0,47	3	0,23	Tasarım İndirimi	2	0,06	0	0

TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİNDE FAALİYETTE BULUNAN İŞLETMELER AÇISINDAN BU BÖLGELERE YÖNELİK SAĞLANAN DEVLET TEŞVİK VE DESTEKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ:
BİR TEKNOKENT ÖRNEĞİ

Tablo 8'e göre;

- ✓ TGB dışında da faaliyette bulunan katılımcıların %76'sı devlet tarafından sağlanan teşvik ve desteklerden faydalanırken, TGB dışında faaliyette bulunmayan katılımcıların % 92'si teşvik ve desteklerden faydalanmaktadır.
- ✓ TGB dışında da faaliyette bulunan katılımcıların % 53'ünün çalışan sayısı 10 kişinin altındayken, TGB dışında faaliyette bulunmayan katılımcıların %77'sinin çalışan sayısı 10 kişinin altındadır.
- ✓ TGB dışında faaliyette bulunmayan katılımcıların devlet teşvik ve desteklerden faydalanma oranı kurumlar vergisi istisnası, gümrük vergisi istisnası ve tasarım indirimi hariç diğer unsurlar için TGB dışında faaliyette bulunan katılımcılardan daha yüksektir.

Tablo 9. Teknoloji Geliştirme Bölgelerine Sağlanan Teşvik ve Desteklere Yönelik Görüşler

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Ortalama	Standart Sapma
İfadeler								
TGB'lere özel teşvik ve destekler olmasaydı yine de bu bölgede işletme açardım.	n	9	16	15	5	2	2,46	1,060
	%	19,1	34,0	31,9	10,6	4,3		
TGB'lerde sunulan teşvik ve destekleri yeterli buluyorum.	n	3	15	8	16	5	3,10	1,116
	%	6,4	31,9	17,0	34,0	10,6		
TGB'lerde sunulan teşvik ve destekler teknolojik yatırım yapmamda kolaylık sağladı.	n	2	5	9	24	7	3,61	1,011
	%	4,3	10,6	19,1	51,1	14,9		
TGB'lere sunulan teşvik ve destekler sonlandırılacak olsa da bu bölgede faaliyette bulunmaya devam ederim.	n	10	13	14	10	-	2,51	1,060
	%	21,3	27,7	29,8	21,3	-		
Yararlandığımız teşvik/destek unsurları sermaye ihtiyacımızı azalttı.	n	-	6	12	23	6	3,61	,873
	%	-	12,8	25,5	48,9	12,8		
Yararlandığımız teşvik/destek unsurları vergi yükümüzü azalttı.	n	-	8	5	16	18	3,93	1,091
	%	-	17,0	10,6	34,0	38,3		
Yararlandığımız teşvikler/destekler, pazar payımızda artış meydana getirdi.	n	1	11	13	17	5	3,29	1,019
	%	2,1	23,4	27,7	36,2	10,6		
Yararlandığımız teşvikler/destekler, kârlılık düzeyimizde artış meydana getirdi.	n	-	8	13	17	9	3,57	,994
	%	-	17,0	27,7	36,2	19,1		
Teşvik ve desteklerden yararlanma prosedürü karışıktır.	n	1	13	12	14	7	3,27	1,097
	%	2,1	27,7	25,5	29,8	14,9		
Yararlandığımız teşviklerin/desteklerin, maliyetlerimizi azaltmada herhangi bir etkisi olmadı.	n	16	21	8	2	-	1,91	,829
	%	34,0	44,7	17,0	4,3	-		

Yararlandığımız teşvikler/destekler, personel sayımızda artış meydana getirdi.	n	-	9	12	20	6	3,48	,952
	%	-	19,1	25,5	42,6	12,8		
Yararlandığımız teşviklerin/desteklerin, rekabet gücümüzü artırmada herhangi bir etkisi olmadı.	n	9	21	11	6	-	2,29	,930
	%	19,1	44,7	23,4	12,8	-		
Yararlandığımız teşvikler/destekler, satış gelirlerimizde artış meydana getirdi.	n	-	7	20	18	2	3,31	,783
	%	-	14,9	42,6	38,3	4,3		
Teşvik ve desteklere başvuru ile teşvik ve desteklerden yararlanma arasında geçen süre uzundur.	n	-	10	18	13	6	3,31	,957
	%	-	21,3	38,3	27,7	12,8		
Yararlandığımız teşvikler/destekler, üretim kapasitemizde artış meydana getirdi.	n	-	5	23	18	1	3,31	,694
	%	-	10,6	48,9	38,3	2,1		
Yararlandığımız teşvikler/destekler varlıklarımızda (makine, teçhizat, bina, demirbaş vb.) artış meydana getirdi.	n	-	8	10	25	4	3,53	,880
	%	-	17,0	21,3	53,2	8,5		

“Teknoloji Geliştirme Bölgelerine Sağlanan Teşvik ve Desteklere Yönelik Görüşler” ölçeğine ait sonuçlar incelendiğinde, en yüksek skor değerine ait ifadenin “3,93” ile “Yararlandığımız teşvik/destek unsurları vergi yükümüzü azalttı” ifadesidir. Bu durum şirketlerin teşvik ve destek unsurlarını en fazla vergi indirimi olarak değerlendirdiği anlamına gelmektedir. Yine en yüksek skor değerine ait olan ifadelerin “3,61” ile “TGB’lerde sunulan teşvik ve destekler teknolojik yatırım yapmada kolaylık sağladı” ve “Yararlandığımız teşvik/destek unsurları sermaye ihtiyacımızı azalttı” ifadesidir. Bu durum TGB’lerde sunulan teşvik ve desteklerden yararlanan firmaların sermaye ihtiyaçlarında bir azalmanın ve teknolojiye yönelik yatırım yapma imkânlarının daha kolaylaştığını göstermektedir. Ölçekte yer alan ifadelerin çoğunluğu “3-4” ortalama değeri arasında yer almaktadır. “3” ortalama değerinin altında yer alan ifadeler “TGB’lere özel teşvik ve destekler olmasaydı yine de bu bölgede işletme açardım”, “TGB’lere sunulan teşvik ve destekler sonlandırılacak olsa da bu bölgede faaliyette bulunmaya devam ederim”, “Yararlandığımız teşviklerin/desteklerin, maliyetlerimizi azaltmada herhangi bir etkisi olmadı”, “Yararlandığımız teşviklerin/desteklerin, rekabet gücümüzü artırmada herhangi bir etkisi olmadı”, “Yararlandığımız teşviklerin/desteklerin, rekabet gücümüzü artırmada herhangi bir etkisi olmadı” şeklindedir.

Teknoloji Geliştirme Bölgelerine Sağlanan Teşvik ve Desteklere Yönelik Görüşlere Ait Farklılıklar:

Araştırmanın ölçeğinde yer alan değişkenlerin katılımcıların demografik özellikleri açısından bir farklılık gösterip göstermediği Mann-Whitney U testi ile araştırılmış ve elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Tablo 10. Farklılıkların Karşılaştırılması

Cinsiyet		Ort.	U	p
TGB’lere özel teşvik ve destekler olmasaydı yine de bu bölgede işletme açardım.	Kadın	3,120	82,000	,029
	Erkek	2,333		
Yararlandığımız teşvikler/destekler, kârlılık düzeyimizde artış meydana getirdi.	Kadın	3,00	88,500	,046
	Erkek	3,69		
Akademisyen Olma Durumu				
TGB’lerde sunulan teşvik ve destekleri yeterli buluyorum.	Akademisyen	2,307	103,000	,003
	Akademisyen Değil	3,411		

TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİNDE FAALİYETTE BULUNAN İŞLETMELER AÇISINDAN BU BÖLGELERE YÖNELİK SAĞLANAN DEVLET TEŞVİK VE DESTEKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ:
BİR TEKNOKENT ÖRNEĞİ

TGB'lerde sunulan teşvik ve destekler teknolojik yatırım yapmamda kolaylık sağladı.	Akademisyen	2,846	104,500	,003
	Akademisyen Değil	3,911		
Yararlandığımız teşvikler/destekler, personel sayımızda artış meydana getirdi.	Akademisyen	2,923	124,500	,015
	Akademisyen Değil	3,705		
Teknokent Dışında Faaliyette Bulunma Durumu				
Yararlandığımız teşvik/destek unsurları vergi yükümüzü azalttı.	Evet	3,676	111,000	,006
	Hayır	4,615		
Yararlandığımız teşvikler/destekler, pazar payımızda artış meydana getirdi.	Evet	3,117	142,000	,050
	Hayır	3,769		
Yararlandığımız teşvikler/destekler, kârlılık düzeyimizde artış meydana getirdi.	Evet	3,382	133,500	,030
	Hayır	4,076		

Yapılan farklılık analizi sonucunda teknoloji bölgelerine sağlanan destek ve teşviklere yönelik görüşler ölçeğinde yer alan bazı ifadeler; cinsiyet, akademisyen olup olmama ve teknokent dışı faaliyet gösterip göstermeme değişkenlerine göre farklılık göstermektedir. Cinsiyet değişkenine göre; “TGB'lere özel teşvik ve destekler olmasaydı yine de bu bölgede işletme açardım.” ifadesi (U=82,000, p=,029) istatistiksel olarak anlamlı ve farklıdır. Bu değişkene göre kadınlar (3,12) bu ifadeye erkeklerden (2,33) daha fazla katılmaktadır. Yine cinsiyet değişkenine göre; “Yararlandığımız teşvikler/destekler, kârlılık düzeyimizde artış meydana getirdi” ifadesi (U=88,500, p=,046) istatistiksel olarak anlamlı ve farklıdır. Bu değişkene göre erkekler (3,69) bu ifadeye kadınlardan (3,00) daha fazla katılmaktadır.

Yapılan farklılık analizi sonucunda TGB'lere sağlanan destek ve teşviklere yönelik görüşler ölçeğinde yer alan bazı ifadeler, akademisyen olup olmama değişkenlerine göre farklılık göstermektedir. Akademisyen olup olmama değişkenine göre; “TGB'lerde sunulan teşvik ve destekleri yeterli buluyorum” ifadesi (U=103,000, p=,003) istatistiksel olarak anlamlı ve farklıdır. Bu değişkene göre akademisyen olmayan işletmeciler (3,411) bu ifadeye akademisyenlerden (2,307) daha fazla katılmaktadır.

Akademisyen olup olmama değişkenine göre; “TGB'lerde sunulan teşvik ve destekler teknolojik yatırım yapmamda kolaylık sağladı” ifadesi (U=104,500, p=,003) istatistiksel olarak anlamlı ve farklıdır. Bu değişkene göre akademisyen olmayan işletmeciler (3,911) bu ifadeye akademisyenlerden (2,846) daha fazla katılmaktadır. Son olarak akademisyen olup olmama değişkenine göre; “Yararlandığımız teşvikler/destekler, personel sayımızda artış meydana getirdi” ifadesinde (U=124,500, p=,015) anlamlı ve farklıdır. Bu değişkene göre akademisyen olmayan işletmeciler (3,705) bu ifadeye akademisyenlerden (2,923) daha fazla katılmaktadır.

Teknokent dışında da faaliyette bulunup bulunmama değişkenine göre; “Yararlandığımız teşvik/destek unsurları vergi yükümüzü azalttı” ifadesi (U=111,000, p=,006) anlamlı ve farklıdır. Bu değişkene göre teknokent dışında faaliyet göstermeyen işletmeler (4,615) bu ifadeye teknokent dışında da faaliyet gösteren işletmelerden (3,676) daha fazla katılmaktadır. Yine teknokent dışında da faaliyette bulunup bulunmama değişkenine göre; “Yararlandığımız teşvikler/destekler, pazar payımızda artış meydana getirdi” ifadesi (U=142,000, p=,050) anlamlı ve farklıdır. Bu değişkene göre teknokent dışında faaliyet göstermeyen işletmeler (3,769) bu ifadeye teknokent dışında da faaliyet gösteren işletmelerden (3,117) daha fazla katılmaktadır. Son olarak teknokent dışında da

faaliyette bulunup bulunmama değişkenine göre; “*Yararlandığımız teşvikler/destekler, kârlılık düzeyimizde artış meydana getirdi*” ifadesi (U=133,500, p=,030) anlamlı ve farklıdır. Bu değişkene göre teknokent dışında faaliyet göstermeyen işletmeler (4,076) bu ifadeye teknokent dışında da faaliyet gösteren işletmelerden (3,382) daha fazla katılmaktadır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Teknolojik ilerleme ile ekonomik büyüme arasındaki pozitif ilişki aşikârdır ve bu durum ülkeleri ileri teknoloji kullanımı için ar-ge faaliyetlerini artırma noktasında teşvik etmektedir. Bu kapsamda devletler, işletmeler için maliyeti ve başarısızlık riski yüksek olmanın yanı sıra uzun süreç alan ar-ge faaliyetlerini özendirmek amacıyla maliyetleri azaltıcı uygulamalar geliştirmektedir.

4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu yürürlüğe girmeden önce ülkemizde iki TGB faaliyette bulunurken, bugün geldiğimiz noktada bu sayı seksen yediye yükselmiştir. 2002 yılından günümüze böylesine hızlı bir artışın en önemli sebeplerinden biri, hiç kuşkusuz bu bölgelere yönelik uygulanan ve maliyetleri azaltıcı yönde etki eden teşvik ve desteklerdir.

Bugün işletme değeri en yüksek şirketlerin apple, microsoft, google gibi teknoloji şirketleri olduğu düşünüldüğünde TGB’lerde yürütülen ar-ge, yazılım, tasarım gibi teknolojik ilerlemeyi destekleyen faaliyetlerin önemi daha net anlaşılmaktadır. Uluslararası alanda rekabet avantajı sağlayan bu faaliyetlerin artırılması için ülkemizde bu bölgelerde faaliyette bulunan firmalara kurumlar vergisi ve gelir vergisi istisnası, gümrük vergisi istisnası, KDV istisnası, damga vergisi istisnası, personel ücretlerinde vergi istisnası gibi vergisel teşvikler ile personel ücret desteği ve sigorta primi işveren hissesi desteği sağlamaktadır.

Bu çalışmada, TGB’lere yönelik uygulanan devlet teşvik ve desteklerinin bu bölgelerde faaliyet gösteren işletmeler açısından önemini ve işletmelerin bu bölgelerde faaliyette bulunma tercihleri üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla Cumhuriyet Teknokent’te faaliyette bulunan 57 firmadan 47’sine anket uygulanmıştır. “Tanımlayıcı bilgiler”, “TGB’lerde faaliyet göstermeyi etkileyen unsurlar” “TGB’lere sağlanan teşvik ve desteklere yönelik görüşler” olmak üzere üç farklı kategoride ki soruların yer aldığı anket formu ile araştırmanın amacı kapsamında; akademisyen olan-olmayan, TGB dışında da faaliyette bulunan-bulunmayan katılımcıların görüşleri arasında anlamlı farklar olup olmadığı ölçülmüş ve bulgular kısaca aşağıda sıralanmıştır:

- ✓ Akademisyen olmayan katılımcılar, akademisyen olan katılımcılara kıyasla “*TGB’lerde sunulan teşvik ve destekleri yeterli buluyorum*” ifadesine daha çok katılmıştır.
- ✓ Akademisyen olmayan katılımcılar, akademisyen olan katılımcılara kıyasla “*TGB’lerde sunulan teşvik ve destekler teknolojik yatırım yapmamda kolaylık sağladı*” ifadesine daha çok katılmıştır.
- ✓ Akademisyen olmayan katılımcılar, akademisyen olan katılımcılara kıyasla “*yararlandığımız teşvikler/destekler, personel sayımızda artış meydana getirdi*” ifadesine daha çok katılmıştır.
- ✓ TGB dışında faaliyette bulunmayan katılımcılar bulunan katılımcılara kıyasla “*yararlandığımız teşvik/destek unsurları vergi yükümüzü azalttı*” ifadesine daha çok katılmıştır.

- ✓ TGB dışında faaliyette bulunmayan katılımcılar bulunan katılımcılara kıyasla “*yararlandığımız teşvikler/destekler, pazar payımızda artış meydana getirdi*” ifadesine daha çok katılmıştır.
- ✓ TGB dışında faaliyette bulunmayan katılımcılar bulunan katılımcılara kıyasla “*yararlandığımız teşvikler/destekler, kârlılık düzeyimizde artış meydana getirdi*” ifadesine daha çok katılmıştır.

Ulaşılan bulgular TGB'lere yönelik uygulanan devlet teşvik ve desteklerinin, bu bölgelerde faaliyette bulunmaya etkisi üzerine, akademisyen katılımcılar ile akademisyen olmayan katılımcıların ve TGB dışında da faaliyette bulunan katılımcılar ile TGB dışında faaliyette bulunmayan katılımcıların görüşleri arasında anlamlı farklar olduğunu ortaya koymaktadır.

Akademisyen olan katılımcıların % 69'u devlet tarafından sağlanan teşvik ve desteklerden faydalanırken, akademisyen olmayan katılımcıların % 85'i teşvik ve desteklerden faydalanmaktadır. Teknoloji geliştirme bölgeleri mevzuatı gereği akademisyenlerin şirket kurabilecekleri tek platform TGB'ler olduğundan teşvik ve desteklerin, akademisyen olmayan katılımcıların bu bölgelerde şirket açma tercihleri üzerine etkisinin akademisyen katılımcıların tercihleri üzerine etkisinden daha fazla olduğu söylenebilir. TGB'lerde faaliyette bulunmak akademik yükselmeye ve akademik teşvikte bir performans göstergesi olarak kullanılmakta ve bu durum kimi zaman akademisyenlerin TGB'lerde şirket açma tercihleri üzerinde diğer tüm unsurlardan daha etkili olabilmektedir.

Akademisyen olan katılımcıların % 92'sinin çalışan sayısı 10 kişinin altındayken, akademisyen olmayan katılımcıların % 71'inin çalışan sayısı 10 kişinin altındadır. Ayrıca akademisyen katılımcıların % 54'ü TGB dışında da faaliyette bulunurken, akademisyen olmayan katılımcılarda bu oran % 82'dir. Bu veriler akademisyen olmayan katılımcıların işletmelerinin akademisyen katılımcıların işletmelerinden daha büyük ölçekli olduğu yönünde yorumlanabilir. Dolayısıyla akademisyen olmayan katılımcıların akademisyen katılımcılara kıyasla daha fazla teknolojik yatırıma ve daha fazla çalışana ihtiyaç duydukları ve bu ihtiyaçlarına yönelik sağlanan teşviklerden daha fazla yararlandıkları söylenebilir.

TGB dışında faaliyette bulunmayan katılımcıların devlet teşvik ve desteklerinden yararlanma oranları, TGB dışında da faaliyette bulunan katılımcıların yararlanma oranlarına göre birçok teşvik ve destek unsurunda daha yüksektir. Ayrıca TGB dışında faaliyette bulunmayan katılımcıların % 92'si teşvik ve desteklerden yararlanırken, TGB dışında faaliyette bulunan katılımcılarda bu oran % 76'dır. TGB'lere yönelik sağlanan teşvik ve desteklerin yalnızca bu bölgelerdeki faaliyetlerle sınırlı olduğu düşünüldüğünde teşvik ve desteklerin TGB dışında faaliyette bulunmayan katılımcıların vergi yükleri ile maliyetlerini azaltmadaki ve kârlılık düzeylerini artırmadaki etkisinin daha fazla olması anlamlıdır. Bu işletmeler için vergi yüklerinin azalması ile birlikte vergi olarak işletme dışına çıkacak fonların yatırıma yönlendirilmesi imkânı doğduğu, maliyetlerin azalması ile TGB dışında faaliyet gösteren rakipler karşısında rekabet üstünlüğü sağlandığı ve böylece pazar payında artış meydana geldiği söylenebilir.

Bu çalışmada katılımcıların çoğu maliyetleri azaltıcı yönde etki eden destek unsurunun KDV istisnası olduğunu, teşvik politikalarının en önemli avantajının yeni yatırım düşüncelerini ortaya çıkarması olduğunu, TGB'lerde şirket açmayı etkileyen en önemli unsurun sağlanan teşvikler ve destekler olduğunu, teşvik ve desteklerin vergi yükünü azalttığını, yatırım yapmada kolaylık sağladığını ve sermaye ihtiyacını azalttığını belirtmişlerdir.

Ulaşılan bulgular göstermektedir ki sağlanan destek ve teşvikler firmaları TGB'lerde faaliyette bulunmaya yönlendirmektedir. Bu teşvik ve desteklerin sürelerinin uzatılması ve kapsamlarının genişletilmesi, TGB'lerde faaliyette bulunmak için daha çok firmayı motive ederek katma değeri yüksek, teknoloji yoğun üretimin artırılmasına önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

- 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, Resmi Gazete Tarihi: 02/11/1984, Resmi Gazete Sayısı:18563.
- 3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, Resmi Gazete Tarihi: 19/06/2012, Resmi Gazete Sayısı: 28328.
- 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, Resmi Gazete Tarihi: 06/07/2001, Resmi Gazete Sayısı: 24454.
- Açar, F. (2021). Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde İstisna Kazanç Tutarının Tespit Edilmesi. *Mali Çözüm Dergisi*, 31, 233-239.
- Akçomak, İ. S., & Kalaycı, E. (2016). Ar-Ge ve Yeniliğin Ölçümü ve Ar-Ge ve Yenilik Anketi Verilerinin Araştırmada Kullanılması. (Ed.) Erdil, E. , Pamukçu, M.T. , İ. Akçomak S. ve Tiryakioğlu, M., *Bilim, Teknoloji, Yenilik: Kavramlar, Kuramlar ve Politika* (ss 1-20). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akdoğan Gedik, M. (2019). Vergi Teşvik Araçları ve Yatırımlar: OECD Ülkeleri İçin Bir Değerlendirme. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(2), 421-435.
- Bilgili, A. (2008). *Üniversite-Sanayi İşbirliği'nde Teknoparklar: Bursa Ulutek Teknoloji Geliştirme Bölgesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Busom, I. (2000). An Empirical Evaluation of the Effects of R&D Subsidies. *Economics of Innovation and New Technology*, 9(2), 111-148.
- Büyükoztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem Akademi.
- Çaltekin, M. (2018). *Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ile Ar-Ge ve Tasarım Merkezlerinde Vergi ve Sosyal Güvenlik Uygulamaları*. PKF Accountants & Business Advisers, Erişim adresi: www.pkfistanbul.com/download/mehmet-caltekin-tgb-arge-vergi-uygulama.pdf.
- Çiloğlu, İ. (1997). Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi. *Hazine Dergisi*, 8(10), 1-15.
- Demirli, Y. (2014). Türkiye'de Teknoparklara Yönelik Teşvikler ve Teknoparkların Bilim ve Teknoloji Kapasitesinin Gelişimine Katkısı. *Maliye Dergisi*, 166, 95-115.
- Duran, M. (1998). *Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları (1968-1998)*, Ankara: T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yayını.
- Görkemli, H. N. (2011). *Bölgesel Kalkınmada Teknoparkların Önemi ve Konya Teknopark Önemi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Gül, T. G. & Çakır, S. (2014). Teknoparklar ve Teknoloji Üretimi: İzmir Teknoloji Geliştirme Bölgesi Örneği. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, 9(1), 79-90.
- Harmancı, M. & Önen, M. Ö. (1999). *Dünyada ve Türkiye'de Teknopark ve Teknokent Uygulamaları*, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Yayını.

- Hazman, G. G. & Karamıklı, A. (2020). Proje Bazlı Yeni Teşvik Sisteminin AB Teşvik Sistemi İle Karşılaştırılması, *Gümrük Ticaret Dergisi*, 7(20), 31-50.
<http://www.odtuteknokent.com.tr/tr/hakkinda/turkiyedeki-teknokentler> (Erişim tarihi: 20.06.2021).
- <https://www.iasp.ws/our-industry/definitions> (Erişim tarihi: 28.05.2021).
- <https://www.sanayi.gov.tr/istatistikler/istatistiki-bilgiler/mi0203011501> (Erişim tarihi: 24.06.2021).
- Kağızman, H. B. (2008) Türkiye'deki Teknoparklarda Faaliyet Gösteren İşletmelerin Yönetimsel Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kalaycı, Ş. (2009). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayın.
- Karagöz, Y. (2014). *SPSS 21.1 Uygulamalı Biyoistatistik*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Karagöz, Y. (2016). *SPSS ve AMOS 23 Uygulamalı İstatistiksel Analizler*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Keleş, M. K. & Tunca, M. Z. (2010). Türkiye'deki Teknokentlerin Mevcut Durumunun İncelenmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 1-22.
- Keleş, M. K. (2007). *Türkiye'de Teknokentler: Bir Ampirik İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Kızıлтаş, M. İ., (2006). *The Dilemma of Flexibility in The Spatial Development of Science Parks The Case Of Metu-Technopolis*, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Tatar Candan, G. & Yurdadoğ, V. (2017). Türkiye'de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 154-177.
- Tepe, S. & Zaim, H. (2016). Türkiye ve Dünyada Teknopark Uygulamaları: Teknopark İstanbul Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(29), 19-43.
- Terzioğlu, E. (2017). *Kalkınma Ajansları Tarafından Sağlanan Mali Desteklerin İşletmelerce Muhasebeleştirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Toprak, Y. V. (2018). *Türkiye'nin Gelişme Sürecinde Teknoloji Politikaları: Teknoparklar*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tüleykan, H. (2015). Mali Teşvik Uygulamalarında Ar-Ge ve Önemi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 231-254.
- Yalçıntaş, M. (2014). Üniversite – Sanayi – Devlet İşbirliğinin Ülke Ekonomilerine Etkileri: Teknopark İstanbul Örneği, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(10), 83-106.
- Yılmaz, N. & Yıldız, E. (2020). Mali Teşvik Uygulamaları Açısından Zafer Kalkınma Ajansı Uşak İli İncelemesi, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 499-524.